ئەفلاتوون

ئەوە ڕوونە کە داوەریکردنەکانی ئەریستۆڤانس و هاوچەرخەکانی زۆربەی کات شێوەیەکی پڕاکتیکی هەبووە و زیاتر دەکرێت لە باسە پڕاکتیکییەکیانی ڕەخنە دابنرێت تا لە باسە تیۆرییەکان و تیۆر ئەدەبیدا، لەبەر ئەم هۆیە پێویستە بگووترێت: بۆچوونە تیۆرییە گشتییەکان، لە ڕەخنەی ئەدەبیدا لەگەڵ ئەفلاتووندا دەستپێکردووە تێڕوانینەکانی ئەفلاتوون لەبارەی شیعر و دوژمنایەتی ڕاشکاوانە و بێپەردەی ئەو لەگەڵ شاعیرێتی و شاعیران و مەرجە سەختەکانی و لەهەمان کاتدا سنوورێک، کە لە نامەی ئەیۆندا بۆ شاعیرانی دەکێشسێت سەرەنجام بە دەرکردنی شاعیران لە شاری خێرەومەند، یان شاری یۆتۆپیی ئەفلاتوون کۆتایی پێدێت.

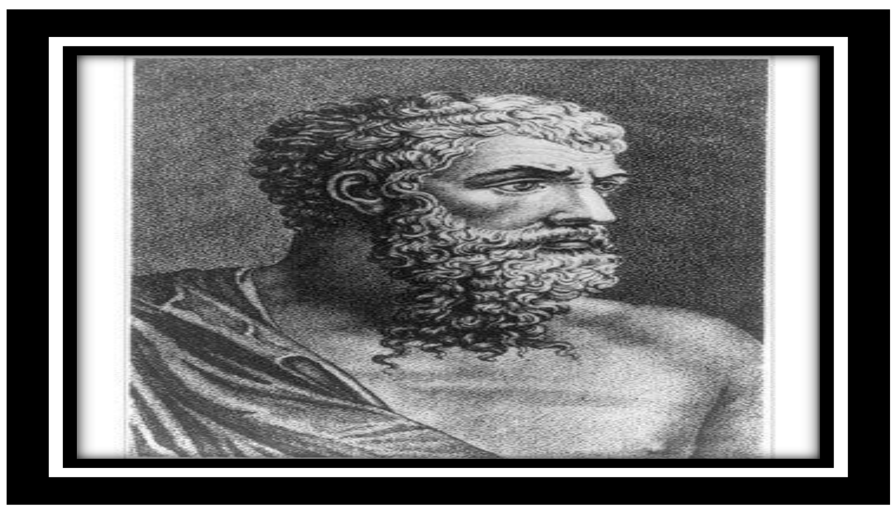

دوژمنایەتی ئەفلاتوون لەگەڵ شیعردا زیاتر لەوەی کە هەڵقووڵاوی زەمینەی بیرکردنەوەی هونەری و چێژداری و فەلسەفی بێت، بەرهەمی چەند مەرج و بارودۆخێکی تایبەتە، کە ئەو خۆی لە کۆمەڵگای یۆنانیدا بینیوویەتی. بە وتەی تۆڵستۆی بێبەزەیی و بگرە ناپاکی ئەفلاتوون سەبارەت بە شاعیران بەهۆی ئامانجێکی باڵاتر بووە، کە ئەو لە مێشکی خۆیدا پەروەردەی دەکرد. ئەم ئامانجە باڵایە ڕزگارکردنی کۆمەڵگای یۆنانی بوو لە بێهێزی و گەندەڵی کە چەند ساڵێکی دوورودرێژ بەسەر ئەم کۆمەڵگایەدا زاڵ بوو.

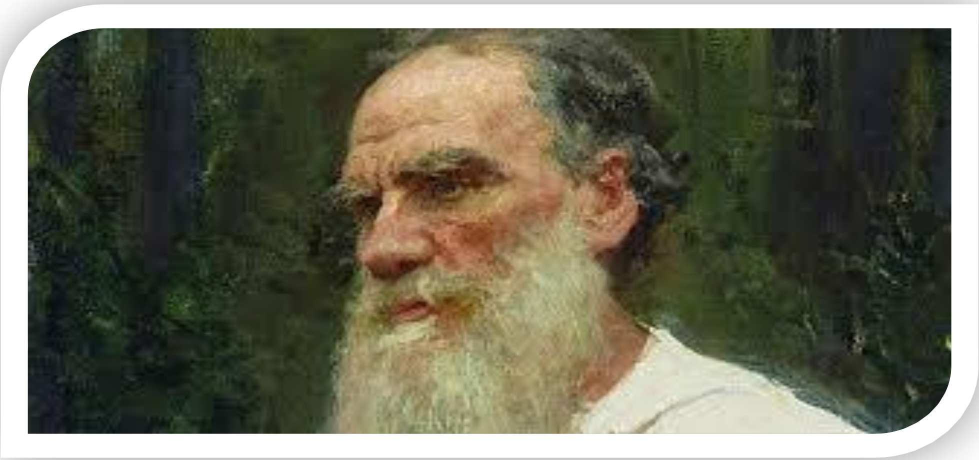

ئەفلاتوون، کە لە بۆچوونە ڕەخنەییەکانی خۆیدا بە توندی لەژێر کاریگەری سوکرات دایە، شیعر بە بەرهەمی خورپە و کێشکردنێکی دەرەکی و سرووشێکی ناخەکی دەزانێت، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا شیعر بە بەرهەمی شێواوی و سەرگەردانی وەسف دەکات. ئەو لە زنجیرەیەکی هەرەمی، کە بۆ گیان و عەقڵەکانی مرۆیی باوەڕی پێیەتی شاعیرانی لە پلەی نۆیەم داناوە، لەکاتێکدا فەیلەسووف و زانایان.

لە پلەی دووەم و لە دوای خوداوەندان دادەنێت و لەم لایەنەوە بە چاکی ئەوە درک دەکرێت کە شیعر لە بۆچوونی ئەودا پێگەیەکی باڵای نەبووە، بەڵام لەگەڵ هەموو ئەمانەدا ڕاستگۆیانەتر ئەوەیە، کە بڵێین: ئەفلاتوون لە دوو لایەنەوە سەرنجی لە شیعر داوە: یەکێکیان ڕەهەندێکی فەلسەفیی و ڕەوشتیی کە شاعیر تێیدا جێگەیەکی باڵای نییە، ئەوەیتر ڕەهەندێکی هونەریی کە تێیدا باوەڕی بە پێگەیەکی باڵا هەیە بۆ شیعر و بە بەرزترین چاکترین ئامرازی خەیاڵکردنەکانی دەژمێرێت.

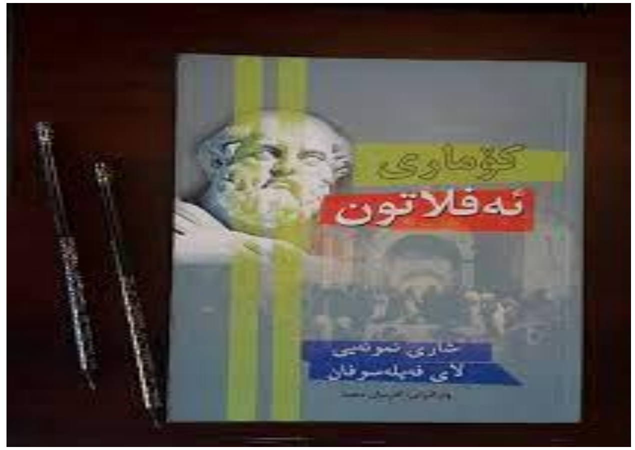

ئەفلاتوون لەسەر بنەمای ئەم باوەڕە میتافیزیکییەی خۆی دەڵێت: کە حەقیقەت وابەستەیە بە جیهانی نموونەیی(میثالی). بۆ نموونە لە جیهانی نموونەییدا نموونەیەکی کورسی، قەرەوێڵە کە حەقیقەتێکی نەگۆڕ بوونی هەیە و کورسی، قەرەوێڵەیەک، کە دارتاش دروستی دەکات لاساییکردنەوەیەکی ئەوە و بە بەراورد بە حەقیقەتی میسالی کورسی، قەرەوێڵەکە شتێکی تەواو نییە. کاتێک شاعیر قەرەوێڵەیەک وەسف دەکات دەستدەکات بە وەسفکردن و باسکردنی شتێک کە خۆی لە خۆیدا لاساییکراوەیەکی حەقیقەتێکە. کەواتە ئەوەی شاعیر دەیهێنێت دوو پلە لە حەقیقەتەوە دوورە. لێرەدا بە وردبوونەوە لەوەی کە ئەفلاتوون شاعیر بە کەسێکی سوودمەند بۆ شارە نموونەییەکەی خۆی نازانێت و بۆ ئەم شوێنە دەستبەرداریان دەبێت.

ئەم پرسیارە دێتە گۆڕێ کە ئایا هیچ شیعرێك نابێت بخرێتە سەر زمان ؟
وەڵامی ئەفلاتوون ئەوەیە: کە بۆچی نا! بەڵام تا ئەو شوێن و ئەندازەیەی کە بلوێت لەژێر چاودێری و سەرنجدانی دەسەڵاتداران هاتبێتەکایەوە بۆ نموونە شیعر و گۆرانییەک کە ببێتە مایەی ڕێککاری و ڕێکخستن لە کاری سەربازییدا و ئەو هۆنراوەی کە لەبارەی ستایشکردنی خوداوەندان و مرۆڤە چاکەکان بێت مایەی پەسەند کردنن، بەڵام هۆنینەوەی ئەم ئەندازەیەش لە شیعردا کاری گشت کەسێک نییە، پێویستە بە جۆرێک لە شیعر و ئەدەبی فەرمی دەستنیشان بکرێت. بۆ نموونە براوەکانی جەنگەکان، یان پێشبڕکێکاران، کە سەرەنجام دەبنە مایەی بەهێزبوونی وڵات شایستەی ستایش و وەسفکردنن، لەگەڵ ئەمەدا ئەفلاتوون بۆ چالاکییەکی شاعیرانەی لەم چەشنەش مەرجێک دەخاتەڕوو، مەرجەکەش ئەوەیە کە شاعیرێکی لەم جۆرە نابێت تەمەنی لە پەنجا ساڵ کەمتر بێت و هەرچەند خاوەنی بەهرەی شیعری و مۆسیقایە، بەڵام پێویستە ڕەسەن و خاوەن پێگە و پلەوپایە بێت و لە شار و مەفتەنی خۆیدا بە یەکێک لە کەسە گرنگ و بەرچاوەکان دابنرێت.

ئەفڵاتوون لەڕووی ڕەوشتییەوە شاعیر بە کەسێک دادەنێت، کە توانا و لێهاتوویی نییە و لەو باوەڕەدایە، کە ئەوەی شاعیر دەیڵێت لەسەر بنەمای نادیارییە و لە دەرەوەی سنووری زانین و هۆشیارییە تاکەکەسییەکانە. واتە سەبارەت بەوەی دەیڵێت و دەیهۆنێتەوە خواست و زانیارییەکی نییە. لێکچواندنەکەی ئەفڵاتوون لەم بارەیەوە زۆر بەناوبانگە. بەبۆچوونی ئەو عەرەبانەچی سەبارەت بە کارەکەی خۆی ئاگادارترە لە شاعیر سەبارەت بە شیعرەکەی، هۆی ئەم خاڵەش ئەوەیە کە شاعیر بەهۆی سرووشتەوە شیعر دەڵێت نەوەک لەسەر بنەمای بیر و خواست و ئارەزوو.

بە بۆچوونی ئەفڵاتوون مرۆڤ پێویستە بۆ ڕەوشتەکان بەدوای هەر کەسێک و هەر شوێنێکەوە بڕوات بێجگە لە شاعیران.